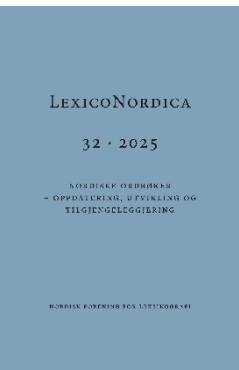

LexicoNordica

Titel:	Kjønnsrepresentasjon og -fremstilling i Bokmålsordbokas brukseksempel	
Forfatter:	Emma Josefin Ölander Aadland	
Kilde:	LexicoNordica 32, 2025, s. 197-219	
URL:	https://tidsskrift.dk/lexn/issue/archive	

© 2025 LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Kjønnsrepresentasjon og -fremstilling i *Bokmålsordboka*s brukseksempel

Emma Josefin Ölander Aadland

The article presents a study investigating how gender is represented and portrayed in the Norwegian dictionary *Bokmålsordboka* before and after revision. Focusing on usage examples, the analysis examines typical gender role patterns, descriptions of appearance and character traits, and the allocation of agent versus patient roles. Results indicate a trend toward less stereotypical portrayals, although traces of outdated norms persist. The study underscores the challenge of balancing accurate language reflection with the avoidance of reinforcing gender stereotypes in dictionaries.

1. Innledning

I årene 2018–2024 gjennomgikk de to standardordbøkene *Bokmålsordboka* (BOB) og *Nynorskordboka* (NOB) den første fullstendige revisjonen siden de ble trykt i 1986 (*Revisjonsprosjektet*, u.å.). Revideringsarbeidet omfattet dels inkludering av nye lemmar og dels å gjøre både lemmautvalg og struktur i begge ordbøkene bedre samkjørt. Videre ble definisjoner, brukseksempel og faste uttrykk gjennomgått med formål å sikre at disse er i tråd med dagens språkbruk (jf. Selback et al. 2025).

BOB og NOB er deskriptive samtidsordbøker med et uttalt formål om å beskrive og dokumentere språket i bruk i samtiden, og de har en sammensatt brukergruppe som omfatter alt fra oftestlig forvaltning til skoleelever og andrespråksinnlærere (Rauset 2022:98). Utover å være deskriptive kan ordbøkene også sies å ha en normerende funksjon (Lyse & Svoldal 2020:80–81), dels ved at de fungerer veiledende når det gjelder ords betydning og bruk, og dels ved at språkbrukerne tillegger dem en viss normativ autoritet.

I lys av den posisjon ordbøkene har, er det interessant å undersøke i hvilken grad tradisjonelle kjønnsroller og kjønnsstereotypiske fremstillinger av kjønnene forekom i ordbøkene før det omfattende revideringsarbeidet, samt i hvilken grad det fremdeles eksisterer spor av slikt i de reviderte utgavene. I studien som presenteres i denne artikkelen, undersøker jeg dette ved å sammenligne brukseksempel i BOB før og etter revisjonen. Konkret undersøker jeg forekomsten av typiske kjønnsrollemønstre, hvordan kjønnene beskrives utseendemessig og når det gjelder karakterdrag, samt i hvilken grad respektive kjønn innehar en agens- eller patiensrolle. Studien kan bidra til å gi ny kunnskap om språkbruken tilknyttet kjønn i ordbøker, som kan være verdifull og bevisstgjørende for det videre leksikografiske arbeidet.

Artikkelen har følgende struktur: Innledningsvis (avsnitt 2) gis et teoretisk rammeverk for studien, og videre i avsnitt 3 presenteres datamaterialet og den metodiske fremgangsmåten. Avsnitt 4 inneholder en redegjørelse for resultatene og en komparativ analyse av funn i de to utgavene av ordboken. Artikkelen oppsummeres i den avsluttende del 5.

2. Teori og tidligere forskning

2.1. Et normkritisk perspektiv på ordbøker

Ordbøker bør etterstrebe å gi en objektiv beskrivelse og dokumentasjon av ordforrådet i et språksamfunn, ettersom de gjerne betraktes som troverdige kilder til kunnskap om hva ord betyr og hvordan de skal brukes (Milles 2009:125). Ordbøkers beskrivelse av språket kan dertil også ha en normgivende rolle (se f.eks. Moon 2014). At ordbøker kan inneha både en deskriptiv og normativ funksjon, har i senere år medført en stadig større forventning om at de oppfyller ideelle forestillinger om eksempelvis likestilling og

språklig inkludering (Trap-Jensen 2020a:33). Fra et normkritisk perspektiv handler dette om å utjevne eventuelle uønskede skeivheter, som innbefatter ordbøkernes fremstilling og representasjon av eksempelvis kjønn, kjønnsoverskridende identitet eller uttrykk, etnisk bakgrunn, religion, funksjonsnedsetting, seksuell legning og alder. En ordbok kan likevel av natur ikke være upolitisk, ubunden eller usosial (Chen 2019:362). På den ene siden kan ordbøker altså påvirke både språkoppfatninger og generelle språkholdninger i samfunnet, og på den andre siden er de i stor grad preget av samtiden og kulturen de er bundne til.

At en ordbok kan betraktes som «et vindu til den kulturen den er laget i» (Fjeld 2015:40), vil være reflektert så vel i ordbokens lemmaseleksjon som i utformingen av definisjoner samt valg av bruksmarkører og brukseksempel i ordbokartiklene (jf. H. Nikula 1995; Grønvik 2002). Når det gjelder brukseksempel, har disse gått fra i hovedsak å være formulert av ordbokredaktørene i form av såkalte introspektive data, altså basert på egen språklig intuisjon, fantasi og erfaring, til i større grad å baseres på eksempel hentet fra korpustekster (Fjeld 2015:40). Brukseksempelene kan sies å ha en sammensatt funksjon ved å skulle gjenspeile både sosiale, historiske og kulturelle aspekt ved språksamfunnet (H. Nikula 1995:312). Det forekommer dermed noen åpenbare utfordringer ved bruk av korpusbelegg; disse kan være skeivt sammensatt for eksempel når det gjelder sjanger, tidsspenn eller representasjon av kjønn eller ulike minoritetsgrupper (Nimb 2024). Bruk av korpuslingvistiske metoder i ordbokarbeid krever dermed en bevissthet rundt dette, eksempelvis for å unngå at kjønnsstereotyper overføres fra korpus til ordbok.

At ordbøker viderefører kjønnsstereotyper, forekommer blant annet ved at kvinner omtales nedlatende, i kjønnsstereotypiske roller og som avhengige av menn (Fjeld 2001:13). Et typisk normativt kjønnsrollemønster fremtrer dessuten i fordelingen mellom kvinner og menn i sosiale roller, yrkes- eller samfunnsmessig.

Videre kan det anses som kjønnsstereotypisk å fremstille kvinner som objekter med referanse til deres utseende samt i foreldede roller som eksempelvis er tilknyttet hjemmet. En kjønnsstereotypisk fremstilling av menn vil være som aktive og agerende subjekt, gjerne tilknyttet viktige yrkes- eller samfunnsposisjoner og med stor aksjonsradius (Fjeld 2015:38). I senere år har den vitenskapelige oppmerksomheten rundt kjønnsstereotyper i ordbøker vokst (Vacalopoulou 2022:168), men blant andre Sköldberg (2020:21) peker på behovet for flere normkritiske studier av ordbøker.

2.2. Tidligere forskning

Den leksikografiske ordbokforskningen med et kjønnskritisk perspektiv fikk et tydelig oppsving i Norden på 1990-tallet. Hageberg (1990) var tidlig ute med å undersøke hvordan kvinner og menn blir representerte i norske ordbøker, og hennes funn var kortfattet at kvinner er underrepresenterte i forhold til menn, samt at kvinnene ofte blir fremstilt unyansert. Fjeld (2001) viser til en leksikalsk subtil kjønnsdiskriminering som gjenspeiles i at ordbokartikler for mer tradisjonelle kvinneorienterte interesser er mangelfulle i flere norske ordbøker, og videre at eksempel ofte gir en stereotypisk fremstilling av kvinner med tanke på yrkesvalg og avhengighet av menn (2001:11–13). I forbindelse med revideringsarbeid i senere år har lemmalakuner blitt færre, men Fjelds komparative studie av *Bokmålsordboka* (BOB), *Svensk Ordbok* (SO) og *Den Danske Ordbog* (DDO) viser at både kjønnskveivheter og stereotyper fremdeles lever i beste velgående (2015:35–36). Blant annet gir nevnte ordbøker det mannlige kjønn større plass.

Flere andre svenske ordbøker har også vært under lupen de siste tiårene. En studie av svenske SOB (1986) fra 1990-tallet viser at diskrimineringen av kvinner som forekommer i ordboken, til en viss grad er skjult, objektiviserer og passiviserer kvinnen samt underbygger foreldede kjønnsrollemønstre som til en viss grad

kan sies å nedverdige kvinnen (K. Nikula 1997:196). Milles (2009) analyserer ordbokartikler i ni ulike svenske ordbøker utgitt mellom 1937 og 2006. Hun finner at ordbøkene delvis er normbrytende i den forstand at flere kan sies blant annet å vise til et åpnere syn på seksualitet og på kvinnelig seksualitet spesifikt (2009:134). Derimot viser en undersøkelse av den tospråklige svensk-finske ordboken *Stora finsk-svenska cd-romordboken* fra 1998 en tydelig skeivhet både i representasjon og fremstilling av kjønnene (Pilke 2009). Undersøkelsen tar for seg hvordan pronomenene *han* og *hun* fremstilles yrkesmessig i brukseksempel i ordboken. Sentrale funn er at *han* brukes mer frekvent, og at ordboken gir en nokså stereotypisk fremstilling av begge kjønn når det gjelder yrkesmessig tilhørighet.

Videre har Larsson (2017) i en studie av den syvende utgaven av den svenske ordlisten SAOL, som utkom i 1900, undersøkt hvordan innføringen av både grammatisk og seksuelt kjønn medførte en nokså snever fremstilling af og plass tilegnet kvinner i ordlisten. Sköldbbergs studie av *Svensk ordbok* (SO 2009) fra 2020 viser at jenter i større grad portretteres fra et mannlig perspektiv, og at jenter oftere er fremstilt objektiverende og med beskrivelser som berører utseende i eksempel, mens menn i større grad kobles til karakterdrag (Sköldbberg 2020:14–15). I begynnelsen av 2000-tallet gjennomgikk SO en større revisjon, der et overordnet mål var å gjøre ordboken mer inkluderende og likestilt samt å unngå stereotypiske eller foreldede fremstillinger av kjønnsroller (Hult 2010:216).

Det finnes også nordiske studier som undersøker sammenheng mellom kjønn og språk i korpustekster (se Mattisson 2006; Fjeld & Knudsen 2013; Tonne, Uri & Johnsen 2022). Et eksempel er den komparative studien Trap-Jensen (2020b) har gjennomført, som undersøker forholdet mellom korpus og ordbøker i danske og norske ordbøker. Han påpeker at det må skilles mellom skeivheter i språket, skeivheter i samfunnet, skeivheter i korpus og skeivheter

i ordbøkene (2020b:33), samtidig som det sannsynligvis forekommer sammenhenger mellom disse fire som kan være relevante å undersøke nærmere.

For å sammenfatte viser den nordiske forskningen til en historisk skeivhet i kjønnes representasjon og en stadfesting av stereotypiske gestalter i flere nordiske ordbøker. Den nordiske forskningen kan også sies å stå i samsvar med internasjonal leksikografisk forskning (se f.eks. Sköldberg 2020:8). Studien som presenteres i denne artikkelen, bidrar med ny kunnskap om hvordan kjønn fremstilles og er representert i brukseksempel i BOB, samt hvordan den gjennomgående revisjonen har påvirket språkbruken om kjønn.

3. Datamateriale og metode

3.1. Datamateriale og avgrensninger

Datamaterialet for studien er hentet ut via språkdatainfrastrukturen INESS (Rosén et al. 2012), som ligger under CLARINO Bergen Centre.¹ INESS inneholder en omfattende samling trebanker, som alle er laget av ett eller flere korpus. Herunder finnes trebanker for begge standardordbøkene både før Revisjonsprosjektet startet i 2018 og med status i desember 2024.² Trebankene for BOB er brukt for å hente ut relevant datamateriale for denne studien.

Studien er avgrenset til å inkludere substantivene *kvinne* og *jente* (heretter FEM) samt *mann* og *gutt* (heretter MASK) og undersøker alle brukseksempel som inneholder disse både før

¹ <https://clarino.uib.no>.

² Trebankene ble laget 9. desember 2024 basert på alle artikler som ikke var markert som utgått eller slettet. Ettersom revideringsarbeidet fremdeles pågikk, og enkelte artikler fremdeles var under redigering, vil det dermed kunne være enkelte avvik fra den tilgjengelige ordboken på nett.

og etter revisjonen. Avgrensningen medfører at studien ikke kan påstå å gi et fullstendig bilde av kjønnsfremstillingen i ordboken, men den kan peke på noen relevante tendenser i de to utgavene både når det gjelder representasjon og fremstilling.

Datasettet er hentet ut fra INESS med et søkeuttrykk som gir både ubøyde og bøyde former av ordene: /kvinne|jente/ og /mann|gutt/. Dataene, som vist med frekvensoversikt i tabell 1, er eksportert til Excel med tilhørende metadata (artikkel-id, lemma, brukseksempel) for videre klassifisering og analyse.

Ordbokutgave	kvinne jente	mann gutt
BOB2018	143	214
BOB2024	260	369

Tabell 1: Antall brukseksempel som inneholder *kvinne* eller *jente* og *mann* eller *gutt* i 2018- og 2024-utgaven av BOB.

3.2. Metode

Studiens metodiske fremgangsmåte kan betegnes som en kvalitativ konkordansanalyse (Stefanowitsch 2020:54), med innslag av kvantitative aspekt. Den kvalitative analysen bygger på kategorier som Fjeld benytter i en studie av brukseksempel som inneholder *han/ham/hans* og *hun/henne/hennes* med avgrensning til lemmautvalget for bokstaven *a* og *f* (Fjeld 2015:45). Noen tilpasninger er likevel gjort for min studie, og analysen tar i hovedsak for seg å beskrive forskjeller i ren frekvens for de undersøkte kategoriene. En fullstendig oversikt over kategoriene med tilhørende eksempel presenteres i tabell 2.

Kategori	Eksempel
Kjønn nødvendig	
Ja	en <u>svanger</u> kvinne
Nei	mennene i slekta var kjent for sin <u>hardhet</u>

Kategori	Eksempel
Utseende fysisk/attraktiv	
Fysisk	<i>en <u>enarmet</u> mann</i>
Attraktiv	<i>en <u>sexy</u> kvinne</i>
Fysisk + negativ	<i>gutten var en blek liten <u>krok</u></i>
Attraktiv + negativ	<i>jenta var <u>småpen</u>³</i>
Karakterdrag	
Positiv	<i>en <u>modig</u> jente</i>
Negativ	<i>det er ingen <u>framferd</u> i den gutten</i>
Kjønnsrollemarkert tema	<i>tradisjonelt har bilen vært mannens <u>domene</u></i>
Agens/patiens	
Agens	<i>jenta klatrer opp i et <u>lekestativ</u></i>
Patiens	<i>jeg møtte en <u>deilig</u> gutt på byen i går</i>
Nøytral	<i>både kvinner og menn er <u>representert</u> i styret</i>

Tabell 2: Oversikt over kategorier med tilhørende eksempel. Understreket ord viser til lemmaet eksempelet tilhører.

For kategorien «Kjønn nødvendig» har jeg gjennomgått alle brukseksempel for å avklare om bruken av MASK- eller FEM-ordene kan anses nødvendig. Eksempelvis vurderer jeg det som nødvendig å innlemme *kvinne* i brukseksempelet når lemmaet tilsier at det er kjønnsbetinget, som i tilfellet *svanger*. Disse har blitt ekskludert fra videre klassifisering. For kategorien «Utseende» er alle brukseksempel som beskriver utseende, klassifisert som enten «Fysisk» eller «Attraktivitet». Inndelingen kan avdekke eventuelle kjønnsforskjeller tilknyttet ulike typer utseendebeskrivelser. Disse har dertil blitt gjennomgått med hensikt å identifisere de som kan tolkes som negative utseendebeskrivelser. En lignende kategorisering er gjort for «Karakterdrag», med en binær inndeling mellom negative og positive beskrivelser av karakterdrag. For kategorien «Kjønnsrollemarkert tema» markeres de brukseksempel som kan

3 Dette eksempelet er ikke entydig negativt, og jeg har derfor markert det som semantisk ambivalent i analysen.

tolkes å fremstille respektive kjønn i stereotypiske kjønnsroller (se avsnitt 2.1). Den siste kategorien «Agens/patiens» skiller mellom den som utfører handlingen i setningen (agens), og den som handlingen påvirker (patiens). I datamaterialet forekommer flere brukseksempel som mangler en konkret handling, og bare de eksempler som har en verbhandling, er inkludert i denne klassifiseringen. Videre gis tilfeller der begge kjønn har samme rolle i et brukseksempel, markeringen «Nøytral».

4. Resultat og funn

I denne delen tar jeg innledningsvis for meg resultatene fra analysen av BOB2018-utgaven, for deretter å gå videre til BOB2024-utgaven. Avslutningsvis sammenligner jeg de to utgavene av ordboken og diskuterer studiens funn.

4.1. 2018-utgaven av *Bokmålsordboka*

I BOB2018 er det 2 tilfeller blant de 214 brukseksempelene der MASK vurderes som nødvendig.⁴ Blant de 143 brukseksempel som inneholder FEM, er det 4 der bruken av enten *kvinne* eller *jente* vurderes som nødvendig.⁵ Disse ble ekskludert for begge kjønnskategoriene. Videre forekommer det totalt 18 brukseksempel der begge kjønn er inkludert i det samme eksempelet. Jeg har vurdert det som relevant å ha med disse. Dermed er det 212 brukseksempel for MASK og 139 brukseksempel for FEM som er inkludert i den videre klassifiseringen.

4 Brukseksempelene er for lemmaene *X-kromosom* og *bakkenbart* ('kinnskjegg').

5 Brukseksempelene er for lemmaene *X-kromosom*, *nedkomme*, *svanger* og *syklus*.

4.1.1. Utseende

For MASK forekommer det 24 brukseksempel (11 % av det totale antallet MASK-eksempel) som innehar utseendebeskrivelser i BOB2018. 8 av disse er semantisk ambivalente tilfeller, med bakgrunn i at de kan beskrive enten fysikk, karakterdrag eller alder.⁶ Totalt 35 brukseksempel (25 % av det totale antallet FEM-eksempel) beskriver utseende for FEM, hvorav 14 er kategorisert som semantisk ambivalente.

I 2018-utgaven er det mer vanlig at FEM beskrives som attraktive enn MASK (12 tilfeller mot 2). Det er derimot en nokså jevn forekomst av beskrivelser av fysisk utseende for begge kjønn (23 tilfeller for FEM mot 22 for MASK), som vist i tabell 3.

Kjønn	Fysisk	Attraktivitet	Negativ
MASK (n = 24)	14 + 8	2 + 0	9
FEM (n = 35)	13 + 10	8 + 4	1

Tabell 3: De ulike underkategoriene for utseende fordelt mellom kjønnene i BOB2018. Tall etter plusstegn viser de semantisk ambivalente tilfellene.

En nærmere undersøkelse av brukseksempelene som beskriver attraktivitet, viser at enkelte i tillegg er seksualiserende. Om FEM finner vi eksempelvis «en het kvinne» og «en lekker jente». Et slikt bilde tegnes derimot ikke av MASK, som under kategorien «Attraktivitet» kun har de to eksemplene «være pen gutt» og «en attraktiv mann».

Det forekommer derimot flere negative beskrivelser av utseende i kombinasjon med MASK (n = 9) enn FEM (n = 1). Flere av de negative utseendebeskrivelsene om MASK innehar adjektiv som beskriver kroppslig størrelse eller et eldre utseende. Det er kun ett eksempel på en mulig negativ utseendebeskrivelse om jenter, nem-

⁶ Eksempel på en semantisk ambivalent utseendebeskrivelse er «han er blitt en stor mann».

lig «jenta var småpen». Dette eksempelet er ikke semantisk entydig negativt, men kan tolkes i retning å være mer negativt enn positivt. Om kvinner forekommer det ingen eksempel som tolkes negativt.

4.1.2. Karakterdrag

Totalt 66 brukseksempel for MASK innehar en beskrivelse av karakterdrag, og av disse er 40 klassifisert som positive mot 26 negative. Blant brukseksempelene for FEM er det totalt 38 brukseksempel som beskriver karakterdrag, og her er fordelingen 31 positive mot 7 negative.

MASK kommer dermed dårligere ut enn FEM når det gjelder hvor ofte kjønnet fremstilles med negative karakterdrag i brukseksempel; MASK har 39 % av det totale antallet beskrivelser av karakterdrag som er klassifisert som negative, mot 18 % for FEM. Eksempelvis beskrives jenter og kvinners karakterdrag negativt med adjektiv som *ffasete*, *forstyrret* og *lidende*. Gutter og menns karakterdrag beskrives negativt med adjektiv som *besatt*, *lidderlig* og *uvillig*.

4.1.3. Kjønnnsrollemarkert tema

Det er et høyere antall brukseksempel som innehar kjønnnsrollemarkert tema for MASK (n = 42) enn FEM (n = 35). Brukseksempelene som omhandler kvinner, viser til deres stilling i samfunnet både yrkesmessig og kulturelt, som eksempelvis i «kvinnene er underrepresentert i offentlig styre og stell», «det er overtall av kvinner i omsorgsykker», «dagens kvinne vil ikke bare bli betraktet som kjønnnsobjekt» og «behandle kvinner som leketøy». Kjønnnsrollemerkerte brukseksempel om jenter er blant andre «kjøpe li-kedanne kjoler til jentene». Om menn forekommer eksempelvis «mennene i slekten var kjent for sin hardhet», «styret består av bare menn» og «vis deg nå som en mann!». Om gutter finner vi «guttene smugleste pornoblader» og «det er bare sport som står i hodet på gutten».

4.1.4. Agens- og patiensrolle

I 2018-utgaven forekommer MASK som agens eller patiens i totalt 116 brukseksempel (55 % av det totale antallet MASK-eksempel). Av disse er 77 i agensrolle (hvorav 5 tilfeller har tilleggsmarkering nøytral), mens 39 brukseksempel gir MASK en patiensrolle (hvorav 5 tilfeller har tilleggsmarkering nøytral). Fordelingen mellom agens- og patiensrolle er 66 % mot 34 %. Menn forekommer som agens i eksempel som «mennene i slekten var kjent for sin hardhet» og «alle mann var pirum» ('beruset'), mens guttene figurerer i agensrolle blant annet i «guttene smugleste pornoblader». I patiensrolle finner vi MASK eksempelvis i «hun har dressert mannen sin godt», «bølgene skylte en mann over bord», «jeg leter etter en liten gutt i blå skjorte» og «jenta vraket gutten».

For FEM er det 69 brukseksempel (50 % av det totale antallet FEM-eksempel) som inngår i denne klassifiseringen, og av disse er fordelingen 43 i agensrolle (hvorav 4 tilfeller har tilleggsmarkering nøytral) mot 26 i patiensrolle (hvorav 4 tilfeller har tilleggsmarkering nøytral). FEM er dermed plassert i en agensrolle i 62 % av tilfellene og figurerer i en patiensrolle i de resterende 38 %. Eksempel på jenter og kvinner i agensrolle er «kvinnene krever full jamstilling» og «det er tæl i den jenta». FEM har en patiensrolle blant annet i «partiene bør nominere flere kvinner», «voldta en kvinne» og «han har forgått seg mot en liten jente».

4.2. 2024-utgaven av *Bokmålsordboka*

I datamaterialet som er hentet ut fra den reviderte utgaven av BOB, har jeg for kategorien «Kjønn nødvendig» vurdert det som nødvendig å ha med MASK i 2 av totalt 369 brukseksempel.⁷ Totalt er det 18 dubletter eller triplerter av samme brukseksempel i datamaterialet som ekskluderes, og uten disse gjenstår 349 bruk-

7 Brukseksempelene er for lemmaene *ejakulasjon* og *X-kromosom*.

seksempel for videre klassifisering.⁸ For FEM er det 5 av totalt 260 brukseksempel der kjønn vurderes som nødvendig.⁹ Når disse samt 8 tilfeller av dubletter og tripler ekskluderes, gjenstår 247 brukseksempel. Det forekommer totalt 22 brukseksempel som inneholder begge kjønn i 2024-utgaven, og disse er inkludert for videre klassifisering.

4.2.1. Utseende

I BOB2024 forekommer det 51 utseendebeskrivelser for MASK (15 % av det totale antallet MASK-eksempel). Av disse er 13 klassifisert som semantisk ambivalente. For FEM forekommer det 57 utseendebeskrivelser (23 % av det totale antallet FEM-eksempel), og av disse er 17 semantisk ambivalente, som vist i tabell 4.

Kjønn	Fysisk	Attraktivitet	Negativ
MASK (n = 51)	31 + 10	7 + 3	12 + 1
FEM (n = 57)	29 + 14	11 + 3	2 + 2

Tabell 4: De ulike underkategoriene for utseende fordelt mellom kjønn i BOB2024. Tall etter plusstegn viser de semantisk ambivalente tilfellene.

En nærlesing av brukseksempelene viser noe differanse mellom kjønnene. Eksempelvis er det flere tilfeller med utseendebeskrivelser som kan tolkes som negative for MASK (n = 13) enn FEM (n = 4). Derimot beskrives FEM (n = 14) mer frekvent som attraktive enn MASK (n = 10). Blant brukseksempelene forekommer det om begge kjønn enkelte som kan tolkes seksualiserende, blant andre «jeg møtte en deilig gutt på byen i går» og «en kvinne med yppige former».

8 Dubletter og tripler av samme brukseksempel i datamaterialet opptrer når et oppslagsord har flere rettskrivningsvarianter (eksempel: *fjaset* og *fjasete*).

9 Brukseksempelene er for lemmaene *svanger*, *syklus*, *nedkomme*, *utflod* og *X-kromosom*.

Videre er det omtrent like mange fysiske utseendebeskrivelser for begge kjønn, med 41 brukseksempel for MASK og 43 for FEM. Innholdsmessig tegner det seg derimot et noe ulikt bilde av kjønnene. Jenter er oftere beskrevet som fysisk små ($n = 9$) enn gutter ($n = 4$). Videre er jenter kledd i klesplagg som «mini», «bunad» eller bare «lettkledd», mens gutter ikke kles i noen plagg i hele tatt. Om kvinner finner vi fysiske utseendebeskrivelser med adjektiv som *høyreist*, *lyseblond*, *rund* og *ferm*, mens menn fysisk er *sterke*, *blekfete*, *krumryggede* og *dresskledd*.

4.2.2. Karakterdrag

Totalt 109 av 349 brukseksempel (31 %) med MASK inneholder en beskrivelse av karakterdrag, og av disse er fordelingen 51 % positive mot 49 % negative. For FEM er det totalt 68 av 247 brukseksempel (28 %) som beskriver karakterdrag, med fordelingen 72 % positive mot 28 % negative. For begge kjønn er det flere positive enn negative beskrivelser av karakterdrag. Derimot har MASK en jevnere fordeling mellom positive og negative karakterdrag sammenlignet med FEM, som har en markant overvekt av positive eksempel. De positivt klassifiserte brukseksempelene om jenter og kvinner har adjektiv som *from*, *monden*, *ærbar*, *flink*, *arbeidsom* og *drivende*. Om gutter og menn brukes adjektiv som *varmhjertet*, *verdensklok*, *holden*, *rettskaffen*, *sjenerøs* og *sjarmerende*.

MASK har dessuten flere negative beskrivelser av karakterdrag enn FEM, med 49 % mot 28 %. Gutter og menn beskrives blant annet som *undersetsig*, *besatt*, *glemsom*, *liddelig*, *rasende* og *nedbrutt*. De negative beskrivelsene av jenter og kvinners karakterdrag inneholder på sin side adjektiv som *naiv*, *usikker*, *nervøs*, *ømfintlig*, *farlig* og *redd*.

4.2.3. Kjønnssrollemarkert tema

For begge kjønn har det tilkommet 22 brukseksempel med kjønnssrollemarkert tema etter revisjonen, og totalt har MASK 64 slike

eksempel og FEM 57 eksempel i BOB2024. Av disse er 2 for MASK og 3 for FEM omformulerte eksempel. Blant de nye brukseksempelene med kjønnsrollemarkert tema finnes om jenter og kvinner «hestegale jenter» og «kvinnen holdt mannen helt utenfor planleggingen», mens vi om gutter og menn finner «en nerdete gutt med stor interesse for data» og «menn i førtiårskrisen som kjøper seg motorsykkel».

4.2.4. Agens- og patiensrolle

MASK innehar en agens- eller patiensrolle i 190 brukseksempel (51 % av det totale antallet MASK-eksempel). Av disse er 144 (76 %) klassifisert som tilfeller med agens (hvorav 9 er tilleggsmarkerte som nøytrale) og 46 (24 %) som tilfeller med patiens (hvorav 5 har fått tilleggsmarkering som nøytrale). FEM har en agens- eller patiensrolle i 125 brukseksempel (51 % av det totale antallet FEM-eksempel). Her er 89 (71 %) klassifisert som tilfeller med agens (hvorav 8 er tilleggsmarkerte som nøytrale) og 36 (29 %) som tilfeller med patiens (hvorav 4 har fått tilleggsmarkering som nøytrale). Begge kjønn har altså en nokså lik fordeling mellom agens- og patiensroller i forhold til det totale antallet brukseksempel for respektive kjønnskategori.

Blant de nye brukseksempelene i BOB2024 forekommer kvinner i en patiensrolle i eksemplene «porno er preget av objektivisering av kvinnen» og «han voldtok flere kvinner». Om jenter finner vi blant annet «kjøpe likedanne kjoler til jentene» og «være omgitt av et harem av lettkledder jenter». Menn på sin side er plassert i en patiensrolle i brukseksempel som «kvinnen holdt mannen helt utenfor planleggingen» og «hun har dressert mannen sin godt». Eksempel med gutter er «han tok et knipetak rundt halsen på gutten» og «hun var blitt kjær i en gutt».

4.3. En komparativ analyse av de to utgavene

4.3.1. Kjønnssrepresentasjon

Revisjonen av BOB har medført en økning på 70 % flere brukseksempel som inneholder *jente*, *kvinne*, *gutt* og *mann*. Det er en overrepresentasjon av MASK i begge utgavene av ordboken. I BOB2018 forekommer gutter og menn i 60 % av alle undersøkte brukseksempel, mot 59 % i BOB2024. Denne kjønnskeivheten kan også beskrives med kvotienter, som vist i tabell 5. Kvotienten regnes ut ved å dividere forekomsten av den ene kjønnskategorien med den andre (Trap-Jensen 2020b:152). Når kvotienten er over 1, slik den er i dette tilfellet, viser det en dominans av MASK over FEM.

Kjønnskategori	BOB2018	BOB2024
MASK	212	349
FEM	139	247
Kvotient MASK/FEM	1,5	1,4

Tabell 5: Kvotienter for fordeling av kjønnskategoriene MASK og FEM i de to utgavene av BOB.

At menn gis mer plass enn kvinner i ordbøker, påvises også i tidligere studier (se f.eks. Hageberg 1990; Pilke 2009; Fjeld 2015; Larsson 2017). Et interessant unntak her er Fjelds undersøkelse fra 2015 som påviser at brukseksempel med *hun* og *han* har en nokså jevn kjønnsfordeling i BOB (2015:47). At dette funnet avviker fra funnene i min studie, viser at ingen av studiene gir et fullstendig bilde av kjønnsrepresentasjonen i ordboken, og at funn kan være forskjellig avhengig av hvilke kjønnsbeskrivende ord eller pronomen som undersøkes. Det fremhever dermed behovet for en mer omfattende studie som kan gi et mer representativt bilde av kjønnsfremstillingen og representasjonen i BOB.

4.3.2. Utseende

Det er flere brukseksempel med utseendebeskrivelser tilknyttet FEM enn MASK i begge utgavene av ordboken. Forskjellen har likevel blitt merkbart mindre etter revisjonen ved at differansen er justert ned med 6 prosentpoeng fra 14 % til 8 %. At det kvinnelige kjønn oftere beskrives utseendemessig, samsvarer med funn i en studie av brukseksempelene i *Svensk ordbok* (SO), som påviser flere utseendebeskrivelser tilknyttet *tjej* enn *kille* (Sköldberg 2020:15).

I BOB2018 forekom bare to brukseksempel om MASK som beskriver attraktivitet, mens antallet for FEM var 12. I BOB2024 har MASK 10 slike eksempler mot 14 for FEM. Balansen mellom kjønnene når det gjelder denne type utseendebeskrivelser, har dermed blitt jevnere etter revisjonen. Derimot innehar MASK flere negative utseendebeskrivelser enn FEM i begge utgavene. Dette er dermed en vedvarende skeivhet mellom kjønnene som har et uheldig utfall for MASK.

4.3.3. Karakterdrag

Totalt er det 31 % av alle brukseksempel med MASK som beskriver karakterdrag i begge utgavene av BOB. For FEM er andelen i BOB2018 27 % mot 28 % i BOB2024. Ettersom det forholdsvis er flere MASK- enn FEM-eksempel i begge utgavene, samsvarer dette med Sköldbergs funn i undersøkelsen av SO, som påviser flere brukseksempel med beskrivelser av karakterdrag tilknyttet det mannlige kjønn (2020:15).

Videre har revisjonen av ordboken medført en økning i antall negative beskrivelser av karakterdrag for begge kjønn, da både MASK og FEM har hatt en økning på 10 prosentpoeng flere eksempler av dette slag. Dertil er det en gjennomgående tendens til at MASK mer frekvent fremstilles med negative karakterdrag.

4.3.4. Kjønnssrollemarkert tema

Andelen brukseksempel med kjønnssrollemarkert tema har også

økt med revisjonen, da begge kjønn har fått 22 flere brukseksempel med denne klassifiseringen. I tillegg er enkelte eksempel omformulert. Blant annet finner vi «kvinner blir ofte referert til som datter eller kona til den og den» i BOB2018 som er endret til «før ble kvinner ofte referert til som datter eller kona til den og den» i BOB2024. Med denne omformuleringen signaliseres det at en slik referering er utdatert, og her antydes en spesifikk bevissthet hos leksikografene rundt språkbruk om kjønn.

4.3.5. Agens- og patiensrolle

Andelen brukseksempel der FEM er i agensrolle, har økt med 9 prosentpoeng etter revisjonen, fra 62 % til 71 %. Det samme har skjedd for MASK, som etter revisjonen har 76 % der det mannlige kjønn er i agensrolle, mot 66 % før revisjonen. Her antydes dermed en redaksjonell praksis som har medført at begge kjønn i større grad figurerer i agensrolle i brukseksempelene i den reviderte utgaven av ordboken.

Derimot er det en tendens i begge utgavene at FEM plasseres oftere i patiensrolle enn MASK. En lignende kjønnsforskjell mellom aktive og passive subjekt påvises i tidligere studier (se f.eks. Fjeld 2015:48; Sköldberg 2020:14–15), og dette antyder at forholdet mellom kvinnen som det passive objekt mot mannen som det aktive subjekt er vedvarende kjønnsstereotypisk i flere ordbøker.

5. Oppsummering

Studien presentert i denne artikkelen påviser at det er en tendens til at BOB gir en mindre kjønnsstereotypisk fremstilling av kjønn i brukseksempel etter den gjennomgående revisjonen, men også at gutter og menn er mer synlige i brukseksempelene i begge utgavene av ordboken. Dertil viser de kvalitative funnene at ordboken tegner et noe forskjellig bilde av kjønnene. Generelt forekommer

utseendebeskrivelser oftere om FEM, mens negative utseendebeskrivelser er vanligere om MASK. Ordboken har også flere negative beskrivelser av karakterdrag om MASK. Revisjonen har dertil medført flere brukseksempel med kjønnsrollemarkert tema for begge kjønn, men også plassert både FEM og MASK i agensrolle oftere.

Her bør det likevel gjentas at studiens avgrensninger medfører at dette ikke er et fullstendig bilde av kjønnene i ordbokens brukseksempel. Den metodiske fremgangsmåten kan også sies å ha svakheter, dels ved at kategoriene som er benyttet, ikke har absolutte definisjoner og eventuelt kunne vært supplert med flere og andre nyanseringer, og dels ved at det kvantitativt først og fremst er frekvenser som undersøkes. En fremtidig studie som inkluderer begge standardordbøkene samt flere kjønnsbeskrivende ord og pronomen er dermed formålstjenlig.

Som deskriptiv ordbok skal BOB beskrive den reelle språkbruken i vår samtid. Å fjerne uheldige brukseksempel for å unngå reproduksjon av kjønnsstereotyper kan medføre at man i for stor grad fraviker dette. Samtidig bør et nyansert og variert bilde av kjønnene etterstrebes (Sköldberg 2020:23). Et enkelt brukseksempel er ikke nødvendigvis problematisk i seg selv, men gjennomgripende mønster kan medføre at ordboken som helhet fremstiller kjønnene eksempelvis i foreldede kjønnsroller. Slik det redaksjonelle revideringsarbeidet foregår, med flere leksikografer som jobber parallelt, er det vanskelig for hver enkelt å vite hvordan helhetsbildet ser ut. Det er dermed en reell utfordring, og kanskje til og med en umulighet, å unngå reproduksjon av kjønnsstereotyper eller skeivheter i kjønnsrepresentasjonen. Til tross for noe redaksjonell bevissthet rundt forekomsten av skeivheter i kjønnsbalansen i forbindelse med revisjonen av standardordbøkene (se Selback et al. 2025) kan en større bevissthet rundt dette være en fordel i det videre leksikografiske arbeidet.

Litteratur

Ordbøker, korpus og digitale resurser

- BOB = *Bokmålsordboka*. Nettutgave (1994–): <<https://ordbokene.no/>> (mars 2025). Språkrådet og Universitetet i Bergen.
- NAOB = *Det Norske Akademis ordbok*. Oslo: Det Norske Akademi for Språk og Litteratur. <<https://naob.no/>> (juni 2025).
- NOB = *Nynorskordboka*. Nettutgave (1994–): <<https://ordbokene.no/>> (mars 2025). Språkrådet og Universitetet i Bergen.
- INESS = Rosén, Victoria, Koenraad De Smedt, Paul Meurer & Helge Dyvik (2012): «An Open Infrastructure for Advanced Treebanking». I: Jan Hajič, Koenraad De Smedt, Marko Tadić & António Branco (red.): *META-RESEARCH Workshop on Advanced Treebanking at LREC2012*. Istanbul, Turkey. 22–29.
- Revisjonsprosjektet. Universitetet i Bergen. <<https://www.uib.no/lle/revisjonsprosjektet>> (mars 2025).

Annen litteratur

- Chen, Wenge (2019): Towards a Discourse Approach to Critical Lexicography. I: *International Journal of Lexicography* 32 (3), 362–388. <<https://doi.org/10.1093/ijl/ecz003>>.
- Fjeld, Ruth Vatvedt (2001): Ingenting å snakke om – kvinneord og ordbøker. I: *Språknytt* 29 (4), 10–13.
- Fjeld, Ruth Vatvedt (2015): Om ordbokseksempler og stereotypisering av kjønn i noen nordiske ordbøker. I: Caroline Sandström, Ilse Cantell, Eija-Riitta Grönros, Pirkko Nuolijärvi & Eivor Sommardahl (red.): *Perspektiv på lexikografi, grammatik och språkpolitik i Norden*. Institutet för de inhemska språken 39. 35–65.
- Fjeld, Ruth Vatvedt & Rune Lain Knudsen (2013): Balance, Depth, Synergies – Assembling a Corpus for Documenting Ideal and

- Reality in Lexis. I: Deny A. Kwary et al. (red.): *Lexicography and Dictionaries in the Information Age. Selected papers from the 8th ASIALEX International Conference*. Surabaya: Airlangga University Press. 360–361.
- Grønvik, Oddrun (2002): Er det stygt å seie neger? Om konnotasjonar, bruksmarkering og nemne for folkegrupper. I: *LexicoNordica* 9, 149–172. <<https://tidsskrift.dk/lexn/article/view/18721>>.
- Hageberg, Arnbjörg (1990): Kvinner og menn og ordbøker. I: *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 8, 48–67.
- Hult, Ann-Kristin (2010): Kort och gott. Om idiomens språkprov i Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien (2009). I: Harry Lönnroth & Kristina Nikula (red.): *Nordiska studier i lexikografi 10. Rapport från Konferensen om lexikografi i Norden. Tammerfors 3-5 juni 2009*. 209–222.
- Larsson, Lennart (2017): Vilken plats hade kvinnan?: Om grammatiskt och sexuellt genus i SAOL:s sjunde upplaga 1900. I: *Språk och stil* 27, 49–66.
- Lyse, Gunn Inger & Terje Svardal (2020): «Den raude rase» og «negerfolk»: kontroversielle ord i *Bokmålsordboka* og *Nynorsk-ordboka*. I: *LexicoNordica* 27, 77–96. <<https://tidsskrift.dk/lexn/article/view/123217/175471>>.
- Mattisson, Anki (2006): Genusperspektiv på SAOB:s källor. I: *LexicoNordica* 13, 55–68.
- Milles, Karin (2009): ”Klitoris orsakar orgasm”. Kön och sexualitet i svenska ordböcker. I: *Tidsskrift för genusvetenskap* 30 (2–3), 119–137. <<https://doi.org/10.55870/tgv.v30i2-3.3748>>.
- Moon, Rosamund (2014): Meanings, Ideologies, and Learners’ Dictionaries. I: Andrea Abel, Chiara Vettori & Natascia Ralli (red.): *Proceedings of the XVI EURALEX International Congress: The User in Focus. 15-19 July 2014*. Bolzano/Bozen: Institute for Specialised Communication and Multilingualism. 85–105.

- Nikula, Henrik (1995): Exemplens funktion i ordböcker. I: *Nordiske Studier i Leksikografi* 3, 311–319. <<https://tidsskrift.dk/nsil/article/view/19652>>.
- Nikula, Kristina (1997): Språkprov i könsperspektiv. I: Rune Ingo et al. (red.): *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium XVII*, 194–206.
- Nimb, Sanni (2024): Fra ‘sandheden om sproget’ til et opgør med stereotyper: ikkekorpusbaserede metoder til leksikografiske beskrivelser af kontroversielle ord. I: *LexicoNordica* 31, 151–174. <<https://tidsskrift.dk/lexn/article/view/151289>>.
- Pilke, Nina (2009): Hon arbetar som extrabiträde – han blev chef för avdelningen. Kvinnlig och manlig yrkesbild i ljuset av exempelmeningar i en tvåspråkig cd-romordbok. I: *Language and Power. VAKKI Symposium XXIX*, 332–342.
- Rauset, Margunn (2022): Brukarmedverknad i utvikling av nettsida ordbøkene.no. I: *LexicoNordica* 29, 97–118. <<https://tidsskrift.dk/lexn/article/view/134777>>.
- Selback, Bente, Klara Sjø, Knut E. Karlsen & Sturla Berg-Olsen (2025): Revisjonen av *Bokmålsordboka* og *Nynorskordboka*: oppdatering og tilpasning av ordbøkene til en ny tid. I: *LexicoNordica* 32 (dette bind).
- Sköldberg, Emma (2020): En mer inkluderande leksikografi – bortom frågan om kvinnor och män. I: *Oslo Studies in Language* 11 (1), 7–30. <<https://doi.org/10.5617/osla.8165>>.
- Stefanowitsch, Anatol (2020): *Corpus Linguistics: A Guide to the Methodology*. Language Science Press.
- Tonne, Ingebjørg, Helene Uri & Lars Johnsen (2022): Om kjønn og adjektiv: ‘Trond er så eksepsjonell/nydelig/skjønn/grønn’. I: *Nordlyd* 46 (1), 241–257. <<https://doi.org/10.7557/12.6386>>.
- Trap-Jensen, Lars (2020a): Inklusion eller mindretalsdiktatur? Om politisk korrekthet, minoritetshensyn og leksikografisk deskriptivisme i *Den Danske Ordbog*. I: *LexicoNordica* 27, 137–156. <<https://tidsskrift.dk/lexn/article/view/123220>>.

- Trap-Jensen, Lars (2020b): Skævheder og ligestilling: i ordbogen, i korpus og i samfundet. I: *Oslo Studies in Language* 11 (1), 31–46. <<https://journals.uio.no/osla/article/view/8166/7258>>.
- Vacalopoulou, Anna (2022): Gender Stereotypes in Greek Children's Dictionaries. I: *Dictionaries: Journal of the Dictionary Society of North America* 43 (1), 167–192.

Emma Josefin Ölander Aadland
Universitetsbibliotekar
Universitetet i Bergen
Universitetsbiblioteket
Postboks 7808
NO-5020 Bergen
emma.aadland@uib.no